

ACC. N:R M. 13016:1-10.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Ingeborg Johansson, Markaryd*
Härad: *Limmerbo* Berättare: " " "
Socken: *Markaryd* Berättarens yrke: *husföreståndarinna*
Uppteckningsår: *1954* Född år *1898* i *Heinemyd*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lilla jul och lille julafton. s. 1-4.
Julklappar och jultomte. s. 5-10.

LUF 47.
" 48.

Lilla Jul och Lille julafton.

1. På olika trakter har man på olika dagar använt benämningarna lilla jul och lille julafton. Vilka dagar har man i Eder trakt kallat så.
2. Firades lilla jul på något särskilt sätt?
3. Förekom det att man gav varandra gåvor vid lilla jul?
4. Har Lucia på något sätt firats i Eder trakt? Klädde man ut sig på något särskilt sätt? Känner Ni till uttrycken "lussegubbar" eller "lussegetter"?
5. När infördes i Eder trakt Luciaseden med den vitklädda flickan med ljus i håret? När såg Ni en Luciabrud första gången?
6. Hur firades Lucia förr i tiden innan man klädde till Lucia-brud?
7. Har det i Er trakt varit vanligt att äta tidig frukost på Luciadagens morgon? Har man några särskilda talesätt eller sedvänjor i sammanhang härmed?
8. Förekom det att man bjöd på Lussibiten? Vad menade man därmed?
9. Brukade man slakta julgrisen på Luciadagen - eller brukade den slaktas på en annan bestämd dag. Fanns det några bestämda tider i samband med julslakten. Skulle slaktaren eller andra medhjälpare ha någon bestämd traktering - eller skulle de få något av slaktmaten med sig hem?
10. Har man i Eder trakt använt uttrycket "svinottan" och vad menade man därmed?
11. Brukade Lucia bjuda på Luciakattor? När infördes seden att baka lussekattor? Vilken form och storlek hade de?
12. Har man firat kyndelsmässan i Eder trakt? Gör man det fortfarande - eller har seden bortlagts - i så fall när?
13. Hur firade man Kyndelsmässan?
14. Har Ni hört talas om att man gav varandra gåvor vid Kyndelsmässan?
15. Har man använt uttrycket Benraskesöndag i Eder trakt? Vilken dag kallades så - och varför fick dagen detta namn?
16. Vilken dag ansåg man att julen tog slut? Och vilka sedvänjor hade man därvid?

Sep. 47

1

Lilla jul och lilla julafton

När vi, "infödingar", i denna trakt, tala om "lilla jul" menar vi alltid kyrkdelsmässdagen och lördagskvällen, kallar vi "lilla julafton". För senare år, råder emellertid delade meningar, om denna sak. Personer, som inflyttat till trakten, bär ut denna dag, för denna benämning. Dagen för julafton, eller som vi här säger "knatt-afton" kallar man "lilla julafton". Andra äro sanna sig Julegondedag och de små festligheterna som därmed äro förknippade skulle vara rätta benämningen "lilla jul". Meningarna variera alltså. Men den gamla uppfattningen om dagen i fråga är kyrkdelsmässdagen på det gäller denna trakt.

Litet extra festligheterna med levande ljus, (på flera ställen sparar man julgranen till kyrkdelsmässan) angbakade kakor och risgrynsgröt, ligger man alltid i beräkning till "lilla jul". Man minnar härmed att man återigen upplever julens gåvor och välsignelse.

Luciasedan, med den vitklädda flickan, med
ljus i häret, är väl knappast femten år gammal, i
denna trakt. Därmed erindras jag mig att ungdomar
för oss bring fyrstik är sedan klädda ut sig till
lussegubbar och ginga omkring i heusen, på lussekvällen.
Denna sed blev emellertid snart bortlagd, ty man
ansade att det var ovärdigt, att fira ljusets högtid,
på sådant stensätt. Men detta nya system med
luciased, asepterar ike på långt när av alla.
Man menar julhögtiden och dess stora betydelse för
på ett helt annat sätt begrundas, än sådana ylliga
festligheter, som äro förknippade med luciaserandet.
Skolan, som i regel är platsen för alla nymodig-
heter har även infört denna sed och den firas där
varje år, i samband med den traditionella jul festen.
Till kaffedag, har man särskilda kakor, som
kallas lussekakor. Förutom dessa bakas stora
pepparkakor, varkert utsmyckade med barnens namn

på. Leta underligt att barn, uppskatta en sådan fest och man väntar i månader innan, att planera till denna märkliga tilldragelse.

Vi kan alltså påstå, att Lussisen är Sälligen ny vad denna krakt utblänger, men även om de gamla inte firade den på något sätt, sålde ändå ofta en "lång lussenatt" och det gällde då att allt så kallat grovarbete, vid julbestyrren, var understökat "Svinatta" ja det uttrycket användes ofta för svin, och vi mena då, när vi varit uppe en morgon vid tre-fyra tiden att vi gjort en riktig svinatta.

Uttrycket är mycket gammalt och härledes sig från den tiden, då man slaktade julgrisen inne i stugan. Slaktaren inför sig, redan kl. 3 fm och hela ceremonien försiggick inne i det så kallade köket, (en avdelning i stugan som saknade golv) och det berättas att denna metod följdes i varje gård.

3 Likasom det råder delade meningar vilken dag som

ACC. N:R M. 13016:4.

är "lille jul" så är summa förhållande vilken dag den egentliga julen skall anses vara slut. Somliga påstå dagen efter Fredens dagen, men vi infördingar i trakten vill alltid anse Julegandedag eller Knutdagen som slut på julen. Man fester då till så gott man kan, med julgransplundring och kaffe-fest, men för länge tillbaka på den tiden, då det var modernt med riktiga julagille, hände det att någon bestämde just denna dag till en sådan fest. Här i trakten är ett gammalt uttryck som man för varje år "Knut bör julen ut."

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4.

4

Julkalender och julbrev

Seder till jul, giva varandra gåvor, eller julkalender
är något endast för de sista fyra-tio åren, så det
gäller denna drakt. Som vi vet säger det ju
alltid sin tid innan seder och bruk bliva helt genom-
förda på en plats, och så också då det gäller denna
sak. På småningom började man med små gåvor
till varandra i hemmet, men efter hand övergick
man till också tänka på släktingar på längre
håll, samt gode vänner i kamrads-kretsen.

Gåvorna voro mycket anspråklösa den första
tiden, alltså för omkring tre-tio eller fyra-tio år
sedan och givetvis måste man ju anpassa sig
efter familjemedlemmarnas inkomster, som
i den tiden voro ganska små. Därför köpte man
i regel nyttiga saker och lät på så sätt både
nyttan och nöje förena sig. Så tex fick mor i huset
1 & dess kaffe-koppar, eller någon annan husgerädsak,

För fick en halstuck, eller ett par hängslan eller någon annan nyttig sak som givaren var i stånd att lämna ut. Andra vanliga julklappar var förkläde, strumpor, vantar och nånadukor för tvätt vad som helst blott inte något överflödigt byt, som i vår tid är så vanligt. För barnen uppskattade nya kläderplagg, i den tiden och även en leksaker till någon del fick man var det alls inte att likna vid vår tids julklapputdelning, i ett hem med barn.

Under många år var varsin julbidning som kostade fyra gånger öre, den enda byt som var kades både här i hemmet och på andra ställen, men "vilken glädje" innan den öppnades och man fick del av innehället.

Gåvor i form av matvaror till jul, fick man också men inte i så stor utsträckning. Förutom den vanliga julhögen med kakor och annat gott som alla barn fick av gudmor, var det ju vanligt

att de gamla och orkeslösa fick en påhälsning, sågen innan julaften, med sex eller kryes mjölk, till julgröten, eller en bit fläsk och en kockskors, till grytdoppen. Denna vaktas sed är ännu ej helt bortlagd, utan det ser ut som man vill vara litet frikostig ännu, när det stunder till jul.

Flere julklapparna delades ut. Jo, det har nog varit olika under årens lopp. En tid, eller närmare bestämt från 1915 och några år därefter, var det modernt att besta in julklappar, som det då kallades och givaren ville då vara anonym, men det gällde att han hade fart i benen ty jag erindrar mig vilken kindlig jakt det var efter den som gjort ett sådant besök på julgröten. Givetvis skulle den tagas fast och straffas med kaffe om det var möjligt, men i de flesta fall visade det sig vara

umöjligt, till vederbörandes stora förtjusning.
Denna sed blev snart bortlagd, ty i stort sett
gillades den icke av de gamla i hemmet som
ville föra julkrällen med ro och frid.

Man övergick därför till ett mera lugnt system
genom att placera julklapparna (de hade då följt
dette namn) under julgrenen i väl inslagna paket
som utdelades till familjemedlemmarna på julkrällen
vid skenet av julbrasan.

Om lathade julklappspaket, någon gång förhoppnings
så lär det vara någon nyinflyttad familj, som
fört seden med sig från den föregående orten, men
seden som sådan, har aldrig varit genomgående i
dennas trakt. Däremot var det mera vanligt med
julklappsserier och det skulle alltid röra sig om paketets
innehåll, så ansågligen var det ett väldigt grubbel,
innan det blev ansågligen till så offentliga upp-
läsning. Givetvis tillämpas detta bruk ännu

på många ställen, ty man byser en viss orsky
för samten och sagorna omkring dem, vid juletid.
Dock i stort sett ser det ut som seden slog igenom
ty alla barn äro ju så förtjusna i denna mystiska
figurer, som kommes varje jul, med säcken full
av julklappar, och frukostigt delar ut till alla
"smålla barn", som det heter.

Detta bruk att anlita samten till att dela ut julklappar
har nog inte varit mer än femton år och seden har
säkerligen kommit med nya lärarinnor, som
kommit till trakten. Alltid klidd likadan, med
röd mossa, röd jaska, hårda byxor och träskar,
är han en typ för alla de Jenny Nyström samten
man ser på konvaller och kort, vid juletid.

5
Dessa samtebilder i jultidningar och julkort,
är av äldre tid här i trakten. År 1904 alltså
för färdigt samten är sedan fick min bror en jultid-
ning med just detta namn "jultamten", och

omslagsbilden föreställde just en sådan figur.
Ungefär vid samma tid började julkonstnärarna
visa sig i tidningar och bilder. Denne föreställde
ju alltid en gottäck förspänd en släde och
med ett stort lass julklappar. Det vill emellertid
synas som om denna figur inte vunnit så
stor sympati, som tomten ty det är ärovisst
inte så mycket tal om den i juletid.
Tomten är antages det också varit, sedan de första
julkonstnärarna börja sändas till och från ströket,
innan denna red har under ärens lopp utvecklats sig.
I närvarande tid är det enorma mängder av
sådana julkonstnärningar, som sändas från och till
vänner och bekanta i juletid.